

Pierre Bourdieu, Roger Chartier, Carlo Ginzburg, **Sociologija, zgodovina, književnost**. Ljubljana : Studia humanitatis, 2011. 232 strani.

Najnovejše delo, izdano v zbirki *Studia humanitatis*, se v marsikaterem pogledu ločuje od drugih del, ki so bila doslej izdana v tej zbirki. Ne gre za enotno študijo, pač pa za zbirko petih dialogov ter ene razprave, ki so nastali neodvisno drug od drugega. Tri na naslovnici natisnjena imena v knjigi nastopajo kot sogovorniki v dialogih, avtor razprave pa je eden izmed njih, Carlo Ginzburg.

Verjetno ni potrebno poudarjati, da gre za velika imena sodobne humanistike. Že pokojni Pierre Bourdieu je odločilno zaznamoval sociološke znanosti, njegova številna, danes klasična dela pa imajo izjemen vpliv na humanistične vede. Podobno lahko rečemo za Rogerja Chartierja, enega najvidnejših sodobnih francoskih zgodovinarjev. Na začetku svojega raziskovanja pristaš analovske šole se je skupaj z nekaterimi svojimi kolegi oddaljil od »totalne zgodovine« v Braudelovem stilu ter se posvetil zgodovinski analizi kulturnih praks, posebej zgodovini branja, izobraževanja, knjig ter zasebnega življenja, v zadnjem času pa se ukvarja predvsem z razmerjem med pisno kulturo in književnostjo, še vedno pa tudi z metodološkimi vprašanji zgodovinopisja. In slednjič je Carlo Ginzburg eno najbolj prepoznavnih imen sodobnega italijanskega zgodovinopisja. Pionir mikrozgodovine, ki je svoj raziskovalni pristop utemeljil z delom *Sir in črvi*, v svojih delih poleg zanimanja za lokalne, »marginalne« in »posebne« teme izkazuje tudi zanimanje za metodološka in teoretična vprašanja zgodovinopisja ter za zgodovino umetnosti in literature.

Pred nami tako stojijo sociolog kar najbolj širokega zanimanja, kulturni zgodovinar, specializiran za zgodovino branja in knjige, ter »mikrozgodovinar« s posluhom za širša metodološka vprašanja zgodovinopisja. Na prvi pogled se more to zdeti precej nenavadna kombinacija. Prav takšna se utegne na začetku zdeti vsebina knjige same: skupek tematsko raznolikih tekstov, ki jim manjka skupno vezivo. A prvi pogled, tako kot ponavadi, zavaja. Bourdieuja, Chartierja in Ginzburga namreč družijo več, kot pa jih loči. Ali kot v spremni besedi ugotavlja Neda Pagon: »Reprezentacije, prakse, nove paradigme, svež kategorialni aparat, mesto fikcije, pomen književnosti in umetnosti, pogosto raziskovalno zanimanje za podobne reči vsakdanjega življenja in zgodovine, številni skupni intelektualni vzori in navsezadnje tudi najprej odpori in poznejše priznanje z strani akademske in širše skupnosti: vse to so skupne lasnosti naših avtorjev.«

Vsi trije avtorji so na svojih področjih uvajali nove teoretske in metodološke pristope, vsem pa je skupno tudi zavzeto poudarjanje pomena posameznika (subjekta) nasproti strukturam in objektivizacijam. Vsi so poudarjali tudi pomen fikcije ter se zanimali za književnost. Lahko bi celo rekli, da so vsi trije avtorji svojevrstna poosebitev sprememb in novih pristopov, ki so v zadnjih dvajsetih letih zajeli zgodovino pisja ter sociologijo. Knjigo je tako brati in razumeti s tega vidika, namreč kot zgoščeno predstavitev njihovih pogledov na teoretsko plat zgodovino pisja ter sociologije ter njun odnos do književnosti.

Njihovi impresivni in izzivalni pogledi so torej izraženi v petih dialogih ter eni razpravi. Prvi dialog, naslovljen z naslovom *Sociolog in zgodovinar*, je sestavljen iz petih delov; gre za prepise petih radijskih oddaj, predvajanih na radiu *France Culture*. Sogovornika sta Chartier in Bourdieu, teme pa se nanašajo predvsem na Bourdieujevo delo, zlasti njegove nazore glede položaja in namena sociologije, pa glede odnosov subjekt-strukture ter habitus-polje itd. Bourdieu v razgovoru poda vrsto zanimivih in mestoma provokativnih misli, med drugim misel o tem, da je sociologija kot vsaka druga znanost večno iskanje resnice, zavračanje starih ter iskanje novih resnic je njen bistven element. Njena naloga je po njegovem mnenju seznanjanje posameznikov o delovanju zunanjih dejavnikov, struktur, ki determinirajo njihovo delovanje, mišljenje. S tem, ko jim daje znanje o vsem tem, jim hkrati daje tudi moč, da se tem determinantam uprejo. Vsekakor na moč optimistično stališče – sociologija kot prinašalka svobodne volje tako posamezniku kot svetu – ki je obenem združljivo z sodobnim liberalnim razumevanjem posameznika, odgovornim za svoje odločitve. Bourdieu meni, da bi v primeru, če bi razglasili, da so strukture nespremenljive ter da posameznik ne more pobegniti svoji determiniranosti, bi bila sociologija na moč žalostna veda.

V nadaljevanju Bourdieu razkriva, da ni pristaš ne skrajnega subjektivizma v smislu Jean-Paul Sartra ne objektivizma, kot ga je razumel Claude Levi-Strauss. Nasprotje subjektivno-objektivno je po njegovem rezultat temeljne človekove dvojnosti, saj – če se izrazim z fenomenološkim izrazjem – je tubit v svetu, hkrati pa je v neprestanem zavedanju svoje biti, tj. človek sicer objektivno obstaja v svetu, kot objekt, hkrati pa se sveta in sebe tudi subjektivno zaveda; človek obstaja torej kot subjekt-posameznik na dveh ravneh, kot objekt v svetu na eni strani ter kot dožemanje, zavedanje sveta na drugi, kot subjekt torej. Bourdieu se nadalje razgovori o svoji znani teoriji »habitusa« in »polja«: »habitus« kot ključ ali sito, skozi katero subjekt dožema vse zunanje dražljaje, ki delujejo nanj, »polje« pa kot področja na katerih delujejo subjekti, ki jih s svojim delovanjem tudi ustvarjajo – npr. politično polje, religiozno in umetniško polje ... Polja delujejo po lastnih zakonitostih. So splet samoregulacijskih intersubjektivnih struktur, ki jih ustvarjajo subjekti z svojimi interakcijami; posameznik polje sicer soustvarja, ne more pa ga v celoti obvladovati. Ima pa po Bourdiuju posameznik na polje dosti večji vpliv kot so mu ga pripisali klasični strukturalisti kot npr. Levi-Strauss. Bourdieu pokaže v nadaljevanju na posameznike, ki z svojim delovanjem popolnoma spremenili način delovanja polja, npr. veliki umetniki in misleci. Bourdiejeva teorija je tako še vedno v precejšnji meri strukturalistična, s poudarkom na objektivnih strukturah,

zakonitostih, ki določajo delovanje posameznika, hkrati pa poudarja tudi zmožnost subjekta, da strukture ukrivlja ali jih celo korenito spremeni.

Sledi dialog z naslovom *Zgodovinarji in literatura*, v katerem sta sogovornika Roger Chartier in francoska zgodovinarica Arlette Farge. Pogovor se dotakne številnih stičišč in razpotij med literaturo in zgodovinopisjem; zgodovinopisje zanima zgolj resnica, menita sogovornika, medtem ko literatura k temu načelu ni zavezana, nagnjena je k mešanju resničnega z fiktivnim. Poudarita številne skupne teme, ki se jih lotevata tako literatura kot zgodovina, opozorita na medsebojne vplive, ponovno izrečeta staro resnico o težnji literature po obravnavi posameznosti in edinstvenega, v kontrastu z zgodovino, ki se ukvarja z celoto in obćim. Vse teoretske ugotovitve pa kombinirata z pregledom ter branjem odlomkov posameznih avtorjev, ki so v svojih tekstih prepletali oba pristopa, tako literalnega kot zgodovinskega

Naslednji dialog poteka med Chartierjem ter francoskim zgodovinarjem Ivanom Jablonko; dialog je naslovljen *Spreminjanje predmeta knjige*. Tekst je na moć aktualen. Chartier v prvem delu predstavi razvoj samega pojma knjige, pri tem pa se naveže na slavno Kantovo opredelitev dvojnosti knjige, ki je hkrati predmet in diskurz, kar naveže na pojav internetnih vsebin ter e-knjige. Teksti kot diskurzi so bili, kot razlaga Chartier, v preteklosti zmeraj podvrženi spreminjanju, posebej v času rokopisov. Tisk je prinesel večjo fiksacijo ter privatizacijo tekstov kot diskurzov, ki šele v takšnih razmerah postaneta smiselna koncepta avtorskega dela in avtorskih pravic. Razmah interneta je začel rušiti to fiksacijo, internetne vsebine je težko označiti kot fiksne, stalne entitete, ki pripadajo doloćenemu avtorju, bolj jim priteče definicija skupnostnih, nestalnih, vedno spreminjajoćih se besedil. Chartier pokomentira tudi pojav e-knjižnic, ki po njegovem mnenju nikakor ne pomenijo konca klasićnih knjižnic. V drugem delu pogovora se Chartier razgovori o branju. Na kratko oriše zgodovino branja ter bralnih navad, opiše več vrst branja ter se spregovori o branju dandanes, za katerega meni, da nikakor ni v zatonu.

Sledi krajša razprava Carla Ginzburga z naslovom *Spomin in globalizacija*. Ginzburg začne svoja razmišljanja s klasićnim Platonovim razlikovanjem med pisavo ter spominom, ki ga poda v dialogu »Faidros«. Platon pisavi poleg drugih slabosti pripiše tudi krnjenje spomina; zunanji opomniki po njegovem mnenju ne prenašajo prave vednosti in v polnosti spregovorijo zgolj tistemu, ki je njihovo vsebino že vnaprej seznanjen. Ginzburg to staro platonistićno tezo navežene na današnje obdobje globalizacije. Povećano število zunanjih opomnikov v obliki fotografij, avdio in video posnetkov ter spletnih strani v naši kulturi poudarja večji pomen spomina. Spomin tako na podroćju interpretacije preteklosti marsikje spodriva zgodovino. Ginzburg tu opaža dva pojava: na eni strani poudarjanje moralnih in politićnih implikacij spomina, ki jih zgodovinopisje z svojo zahtevo po nevtralnosti ne zna oziroma ne zmore pravilno obdelati, ter trend po brisanju meja med spominom in zgodovino; v tej zvezi se ponujajo paralele z znanim delom Giovannija Levija *Potopljeni in rešeni*, ki je hkrati zgodovinska študija ter spominska literatura. Ginzburg je glede sodobnih trendov moćno pesimistićen. Prevladovanje spomina nad zgodovino je po njegovem mnenju znak periferizacije in provincializacije Zahoda, v primeru dovršitve pa bi to pomenilo velikansko intelektualno osiromašenje Evrope.

Zanimiv trend, razlaga Ginzburg, je tudi enačenje spominjanja z pravico, pozabo pa z manipulacijo, prikrivanjem. Kot praktičen primer tega Ginzburg omeni ustanavljanje državnih komisij – pojav, ki nam ni neznan tudi v Sloveniji –, katerih naloga je raziskati kršenje človekovih pravic v preteklosti. Ginzburg pri tem izpostavi, da sprava sedanjosti z preteklostjo ni možna v pozabi, pač pa le v spominjanju. Svojo na moč aktualno razpravo Ginzburg zaključi z ugotovitvijo, da je spomin v končni fazi zgolj orodje, ki ga mora uporabljati, tj. pravilno umestiti in interpretirati, le zgodovina.

Sledi zanimiv dialog med Ginzburgom ter Caroline Chatelet z naslovom *Kako danes posredovati zgodovino?* Ginzburg v dialogu poda svoja naziranja glede zgodovinopisja. Zgodovina je izredno pomembna, pravi, saj bogati naše poznavanje sveta, za razliko od spominov ali literature pa podaja celovito, povezano poznavanje preteklosti; njen cilj je pojasniti vse pretekle pojave z »eno pripovedjo«, eno verigo vzrokov in učinkov. Nadalje razjasni svoj metodološki pristop: pred samo raziskavo opravi poskus otresa predsodkov, vzpostavitve distance do zgodovinskih objektov, četudi popolna objektivnost ni možna; zgodovinske pojave je potrebno, meni, preučevati z periferije, ne zgolj iz centra; odstopanja so bolj zgovorna od norm; nujno je stalno preizkušanje novih prijemov. Cilj njegove metode, mikrozgodovine, je zavračanje starih ter iskanje novih, boljših posplošitev.

Zadnji dialog pa nosi ime *Resnično, napačno, fiktivno*, v katerem sta si sogovornika Chartier in Ginzburg. Povod zanj pa je bil prevod ene zadnjih Ginzburgovih knjig *Nit in sledi* v francoščino – knjiga ima v originalu naslov *Il filo e le tracce. Vero, falso, finto* –, v kateri se Ginzburg posveča vprašanju zgodovinske resnice in možnostih oziroma pogojev njenega posredovanja. Pogovor se suče okrog razmerja med zgodovino in fikcijo, metodoloških in teoretskih vprašanj zgodovine, Ginzburgovega zanimanja za literaturo. Tu se Ginzburg pokaže kot velik nasprotnik postmodernizma v zgodovinopisju, ki uči, da med zgodovino in fikcijo ni pravzaprav nobene razlike, da trdna, objektivna spoznanja o preteklosti niso možna ter da zgodovini bolj priteče naziv literalne zvrsti kot vede. Ginzburg ta pogled ostro zavrne in poudari, da zgodovina temelji na dokazih-virih, preko katerih posredno spoznavamo preteklost. Seveda se strinja, da popolnoma objektivno, pozitivistično poznavanje preteklosti ni mogoče, a to ne pomeni, da sploh ni možno nikakršno spoznanje. Nadalje razdela vrsto metodoloških zahtev, ki se jih mora zgodovinar držati pri raziskavi. Posamezen vir oziroma besedilo govori hkrati o sebi in o svetu, katerem je nastal. Da lahko iz virov zgodovinar izlušči resnico o svetu, v katerem so nastali, jih mora brati proti namenu, s katerim so bili napisani; zgodovinar dobi tako poteze detektiva. Ponovno opiše metodo in namen mikrozgodovine – premisliti posplošitev. V nadaljevanje Ginzburg razčleni odnos med zgodovino ter literaturo, pokaže, da nam lahko tudi fikcijska besedila služijo kot pomemben vir glede svojega časa in sveta, v katerem so nastala, če jih le znamo brati, torej brati proti namenu, s katerim so nastala.

Sodoben teoretski in metodološki položaj zgodovinopisja ter sociologije, odnos med zgodovino ter literaturo, dandanašja levitev diskurza iz fiksne, statične v skupnostno, spreminjajočo se obliko, odnos med zgodovino in spominom – vse to so teme te knjige. Knjiga je dodobra nasičena z množico za humanistične vede

aktualnih tem. A ravno njena širina je hkrati njena največja slabost. Vsa množica tem je zaradi poudarka na širini diskurza prikrajšanih pri globini. Posamezne teme so predstavljene, a ne dovolj razdelane, teze so podane, a preslabo podkrepljene. Bralcu, ki ga zanima krajši pregled sodobnih tem in stanja zgodovinopisja ter sociologije, bo knjiga v izvrstno pomoč, kdor pa se bo globlje zanimal za posamezno temo ali posamezni pristop, pa bo moral v roke vzeti kakšno bolj specializirano delo; mogoče enega od tistih, ki so podana v bibliografiji Chartierja, Ginzburga in Bourdieuja na koncu knjige.

Kljub omenjeni slabosti pa je knjiga izvrstno in inspirativno branje, posebej priporočljivo za vse, ki se z različnimi pristopi zgodovinskih in socioloških znanosti še seznajajo. Ima pa knjiga tudi precejšno simbolično vrednost. Na naslovnici namreč stoji napis *25 let Studia humanitatis*. Kaj je bolj primerne ob takšnem jubileju kot ponoven razmislek o samih temeljih zgodovinopisja ter sociologije, teh dveh starost humanistike?

Peter Boštjančič